MOWA

przed licznym Gości zgromadzeniem powiedziana

gdy

JWJMć X. KOŁŁĄTAY KANONIK KATEDRALNY KRAK:

OD PRZESWIĘTNEY KOMMISSYI NAD EDUKACYĄ NARODOWĄ

DELEGOWANY DO AKADEMII KRAKOW: WIZYTATOR

do Szkoł Władysławskich

po uroczystym Ducha S. wezwaniu

Nowy Instrukcyi Publiczney Układ

OD TEYZE KOMMISSYI

na Woiewodzkie w całym Narodzie Szkoły przepisany

WPROWADZIŁ

Dnia 26. Czerwca. Roku 1777.

---

w KRAKOWIE.

DO

JASNIE OSWIECONEGO XIĄZĘCIA JMCI

MICHAŁA JERZEGO

CIOŁEK

PONIATOWSKIEGO

BISKUPA PŁOCKIEGO, XIĄZĘCIA PUŁTUSKIEGO, KOADJUTORA BISKUPA KRAKOWSKIEGO, XIĄZĘCIA SIEWIERSKIEGO, KANCLERZA AKADEMII KRAKOWSKIEY, KAWALERA ORDEROW ORŁA BIAŁEGO, i S. STANISŁAWA w PRZESWIĘTNEY KOMMISSYI NAD EDUKACYĄ NARODOWĄ AKTUALNIE PREZYDUIĄCEGO.

Daruiesz ***WASZA XIĄZĘCA MOSC*** *przez wrodzoną sobie Łaskawość tey śmiałości, ktorą zabiera ieden z nayświększych Cnoty Wielbicielow, gdy się waży ofiarować naypierwszą Mowę na pochwałę Nauk w nowym Instrukcyi Publiczney Układzie przepisanych, Naycelnieyszemu Literatury Pomnożycielowi, y Naytroskliwszemu dobrych Nauk Obrońcy.*

Pierwsza Epoka Reformy Szkoł tuteyszych znaczna iest trzech Klass wprowadzeniem od Stan: Zawadzkiego Akademii Rektora, potym Kasztelana Woynickiego, dla wytworney w swoim czasie wymowy Pikus Mirandula *nazywanego.*

Druga ſzczyci ſię pomnożeniem ich, i zbogaceniem od WŁADYSŁAWA IV. Krola Polskiego y Szwedzkiego, zwycięzkim ſławnego orężem, do ktorego będąc Krolewicem Polſkim ieſzcze na Chocimſkiey ſpoſobił ſię wyprawie. O tey wſpaniałości Krolewſkiey zaświadcza Mowa Rzymſkim napiſana ſtylem Marka Sobieskiego, Brata Jana III. Rzeſzy Niemieckiey Wybawiciela.

Trzeciey Epoce dziſiay uſzczęśliwioney nowym Inſtrukcyi Publiczney Układem bydź ſprawiedliwie należy zaſzczyconą Wielkim Tego Imieniem, pod ktorego Protekcyą nie tylko Szkoły Władyſławſkie, iako teraz Prezyduiącego, lecz i Krolewſka mieści ſię Akademia, iako ſwego Kanclerza urodzonego, podług przywileju W. JAGIEŁŁY, ktorego W. X. MC Godnym ieſteś Potomkiem.

Czyniſz W. X. MC iednę z nayważnieyſzych Dobroczynność dla Powſzechności Narodowey, gdy zaſzczepiwſzy w Szkołach pierwſzego w Rzeczypoſpolitey Woiewodztwa tak pożyteczne Nauki, przedſiębierzeſz ulepſzyć loſy pierwiaſtkowey Kroleſtwa Akademii przeważną ſwoią Powagą wſpartey.

To Nieśmiertelności Dzieło za ſzczegulną Opatrznością doſtało ſię dziedzicznym Prawem NAYIASNIEYSZEY KRWI W. JAGIEŁŁY, naſzey Akademii Pomnożyciela y Oyca. Starożytny ten Domu Jagiellońſkiego Szczep, ktory przez dwa wieki Polſkę w dobrych Krolow nieprzerwanym opatrywał porządkiem, wydał w naſzych czaſiech ſzczęśliwy Owoc w Poświęconey Oſobie NAYIASNIEYSZEGO STANISŁAWA AUGUSTA, ktory namieſtniczą nieba na ziemi piaſtuiąc władzę Tron Polſki Łaſkawością zdobi, a świat Mądrością zadziwia. Już ieſt rzecz widoczna, że Nauki pod ſłodkim MĄDREGO KROLA Panowaniem zakwitnąwſzy piątnuią w Polſzcze wiek Oktawiuſza Auguſta uczony y złoty.

Lubo

Lubo W. X. MC ubeſpieczyłeś ſobie nayświetnieyſzemi czynami ſwemi nieśmiertelną u potomnosci ſławę: atoli ta Obrona, ktorą Akademii, y dobrym daieſz Naukom ſłodką u naypoźnieyſzych wiekow, Jego Imienia wznawiać będzie pamięć.

Co zaś uznane bydź powinno za właściwy charakter oſobiſtych W. X. MCi pochwał, ieſt to, że W. X. MC z Nayiaśnieyſzey Krwi idący, i z Nią tak ściſłym związkiem ſpoiony, wyſokie z Nauk wybornych światła z rzadką ową Ludzkością łączyſz, i z nieporownaną iednoczyſz Łaſkawością. Z tąd ieſteś W. X. MC iedynym u całego Narodu celem miłości y poważenia.

Wznoſiſz W. X. MC głęboki rozum ową naytroſkliwſzą o dobro powſzechne Gorliwością, ktorą na naywyżſzym umieściłeś ſtopniu. Jedną bowiem ręką wſpieraſz y oświecaſz Kościoł, iako Mądry, y o przykładność obyczajow Gorliwy Biſkup; drugą, iako Wielki Literat, pożyteczne Nauki nie tylko w ſwoim Departamencie, lecz w całym Narodzie rozkrzewiaſz.

Tak Wielki Mąż, iak W. X. MC; według powſzechnych życzeń godzien ieſt przez iak naydłużſzą lat oſnowę Chześcianom dawać błogoſławieńſtwa, a świat naychwalebnieyſzemi ſwemi przykładami ożywiać.

Gdy więc korzyſtaiąc y z okoliczności, y z rady pewney Oſoby do Jego Wielkiego Imienia przywiązaney, mam honor J. O. W. X. MCi ſłać za ofiarę to ſzczupłe dzieło: z tym ieſtem uſzanowaniem, ktore ſię należy Cnocie tak Wyborney, y Doſtoyności tak wyſokiey.

M. Andrzey Trzcińſki
Klaſsy V. Profeſſor.

- - Tua, Coesar, aetas
Fruges, & agris rettulit uberes:
Et signa nostro restituit Jovi.
- - - - - - - -
- - - - - - - -
Janum Quirini clausit: & ordinem
Rectum, & vaganti fræna licentiæ
Injecit, amovitque culpas,
Et veteres revocavit artes.

Hor. Od. XV. ad Augustum.

PRZEZACNI GOSCIE!

Gdy podług naywyżſzych Przeświętney Kommiſsyi nad Edukacyą Narodową wyrokow Szkoły tuteyſze nową dziś biorą na siebie poſtać; gdy Układ Inſtrukcyi Publiczney wykonywa się w tey pierwiaſtkowey Kroleſtwa Akademii: tak mi się zdaie, że się teraz znayduię w nowego ſtworzenia czasie, gdzie młody Polak iuż zaczyna się formować na Człowieka, Chrześcianina i Obywatela. Rozporządzenie to z powodu miłości, ku Oyczyznie od naybiegleyſzych w dziele Edukacyi Osob ułożone, gdy od ſławnych w Europie Akademii nie mniey wielbione, iako i za nayzdolnieyſzy do gruntownego Młodzi udoſkonalenia ſposob uznane zoſtało; wnieść rozsądnie należy: iż nie tylko wprawi młodego w poczciwość i dobre obyczaie, ale też owe potrzebne w iego rozumie zaſzczepi światła, ktore do zupełnego powinności Obywatelſkich wykonania tak go w życiu kierować maią, ażeby nieuchronnie ſtał ſtał się i ſobie ſamemu, i drogiey pożytecznym Oyczyznie.

I toć

I toć to ieſt naycelnieyszym owocem ſzczęśliwego dla Nauk wieku NAYIASNIEYSZEGO STANISŁAWA AUGUSTA MĄDREGO KROLA, ktorego panowania to ieſt naywłaściwſze piątno, że pod Jego Berłem wzroſt wzięły i rozkrzewienie.

Chwała ta ożywiona WE KRWI W. JAGIEŁŁY ieſt MU wſpolna z naywiękſzemi w dzieiach (*) Monarchami, ktorzy w do-

(*) *ALEXANDER* Zwyciężca Perſow aż do zazdrości był chciwy na chwałę z umieiętności pochodzącą. Dowodzi tego Liſt iego z Azyi piſany do Aryſtotelesa Nauczyciela: „*iż nieſkończenie wolałby innych ludzi przewyżſzać wiadomością rzeczy wyſokich i wytwornych, a niżeli wielkością i rozciągłością ſwoiey potęgi.* „ Rownie wymowę, Poezyą, piękne nauki i naywyżſze umieiętności wydoſkonalił: iako ſam ie należycie poſiadał. Widzieć było Ucznia godne potomności świadectwo czyniącego Nauczycielowi ſwemu, przed ktorym nie wſtydził ſię wyznać, iż *w pewnym rozumieniu więcey mu ieſt wdzięczen, a niżeli właſnemu Oycu.* Tak myślącemu i mowiącemu trzeba z gruntu znać ſzacunek dobrey edukacyi.

OKTAWIUSZ zoſtawſzy świata całego Panem, miał od Senatu nadane imię *Auguſta*, właśnie iak gdyby mu nad ludzkie było przyrodzenie. Pod tym imieniem delicyami rodzaiu ludzkiego był zwany. Zbudować kazał wſpaniały Krużganek, i w nim złożyć liczną Kſięgarnią ku powſzechney wygodzie, ktorey nadał imię Sioſtry ſwoiey Oktawii. Tak opiekował ſię naukami, tak chęci w uczonych pomnażał, i ich darzył, iż za panowania *Auguſta* wiek był uczony i złoty.

KAROL W. będąc ſławnym woiownikiem, ieſzcze przez ſwoie zwycięſtwa na tak ſzacowne wielkiego człowieka nie zaſłużyłby imię, gdyby wſzelakim ſpoſobem nie ſtarał ſię o uſzczęśliwienie narodu ſobie poddanego. Podnioſł upadłe w narodzie ſwoim nauki, otworzył przemyſłowi drogę, zachęcił Uczonych do pracowania na dobro powſzechne, ſprowadził biegłych ludzi w umieiętnościach, i Paryſką założył Akademią.

KAZIMIERZ III. ieden z nayſławnieyſzych Krolow, ktorzy panowali w Polſzcze; od wielkich czynow i dzieł, a raczey iż poddanych ſwoich dobrym był i łaſkawym Oycem; *Wielkim* nazwany, R. 1361. mury założył na uprojektowaną od ſiebie Akademią, i wſpaniałe myśli ſwe uſkutecznił R. 1364.

W. JAGIEŁŁO przyłączył do Korony Litwę, gdzie Wiarę Chrześciańſką zaſzczepił. Ten Monarcha Uſzczęśliwieniem Narodow zwany dziwił Oyczy-

w doſkonaleniu ludzkich umyſłow naymilſze znaydowali roſkoſze.

Wiek, mowię, ten w wielkie i mocne płodny dowcipy świetnieyſzy nam dzisiay maluie obraz owego uczonego i złotego wieku Auguſta. (*) Jaśnieie to wſzyſtko rownie w ułożeniu dobrego rządu, iako i w poſtanowieniu poważnego Edukacyi Magi-

B ſtra-

---

znę naſzę ſłodkością obyczaiow ſwoich. R. 1400. ſtwierdził prawo od Kazimierza W. Akademii nadane, i onęż rownie iako i Jadwiga Krolowa upoſażył.

HENRYK IV. imię we Francyi ſłodkości pełne i od poczciwych Obywateli ze łzami wſpominane; przepiſał dla Akademii uſtawy, z ktorych iedna niżey przytacza ſię.

Wiek *LUDWIKA XIV. WIELKIM* zwanego rownaią z czaſami Auguſta Ceſarza i dla ſławy narodu, i dla nauk kwitnących, i dla mnogości ludzi chwalebnemi ozdobionych przymiotami. Ten Ludwik był Mecenaſem dla uczonych i iuż to wyſtawianiem Akademii, iuż to zachęceniem w narodzie do nauk i wynalazkow, iuż to hoynemi penſyami pokazał, iak i z tey miary *WIELKIM* nazywać ſię powinien. Nie tylko Wielcy Ludzie w dowcipach ſwych ſzczegulni, lecz i Damy Francuzkie nowemi mądrości zaſzczytami, i płeć ſwoią i panowanie Ludwika ozdobiły. Ci Monarchowie Ozdoby świata i pociec y narodow zwani, imiona w przybytku nieśmiertelności umieſzczone, chwałę ſwoią w pomnażaniu nauk pokładali.

(*) Prawdzi ſię teraz godne potomności zdanie *J. O. XIĘCIA JMCI KAIETANA SOŁTYKA* Biſkupa Krak: Xiążęcia Siewierſkiego, naſzey Akademii Kanclerza, Apoſtolſkiego i J. K. M. Wizytatora, ktore przez głęboką przezorność ſwoię wyraził w Informacyi o teyże Akademii NAYIASNIEYSZEMU STANISŁAWOWI AUGUSTOWI P. N. M. podaney, R. 1766. .... *Otaczaią dziſiay Tron Krolewſki Muzy; ſzanuiąc Berło w Ręku NAYMĘDRSZEGO KROLA a to ſamo doſyć ufności czyni,, że PAN, wielki nauk MIŁOSNIK, za godne Krolewſkich myśli i koſztow oſądzi uſiłowanie, aby Akademia ſławna owa nauk Matka, przez hoyność i opatrzenie PANUIĄCEGO do pierwiaſtkowey przyſzła chwały. Słynie z nią od wiekow Jmię WIELKICH KAZIMIERZOW i JAGEŁŁOW, ktorzy iey początek dali: rownie ſłynąć będzie STANISŁAW AUGUST, gdy iey dawny przywroci luſtr, i ſprawiedliwie z Auguſtem Rzymſkim w odległey potomności PROTEKTOREM nauk wielbiony będzie.*

ſtratu, ktory znakomitemi w Narodzie będąc zaſzczycony Mężami, tak wielkie dzieło iſtotną ſzczęśliwości Krajowey gruntujące zasadę, pewnie wykonáć poſtrafi. Ze zaś dotąd nie było takiey Zwierzchności raz na zawſze trwaiącey, ktoraby troſkliwym wzglądała dozorem, iakiemi Oyczyżna ma cieſzyć się Synami; ztąd nayodlegleysza potomność wielbić będzie MĄDROSCI BUDOWNIKA, że taż Magiſtratura ieſt w tym naywiękſzey wagi intereſsie przez oſtatnie Uſtawy Seymowe mocnemi upoważniona prawami.

Torem to poſzło owey Ateńſkiey Rzpltey, ktora poſtanowiwſzy Edukacyą (*) zawſze się na nią zapatrywała, iak na iſtotną cząſtkę rząd ſkładaiącą publiczny. Dla tego Ateny ſtawſzy się powſzechną w owym czasie świata całego ſzkołą, z łona ſwego wydały wielkich owych Mowcow, sławnych Woiownikow, mądrych Prawodawcow, przezornych, Politykow i rzadkich w każdym rodzaiu ludzi. Ten bogaty zdroy iednakież wylał pożytki na wſzyſtkie piękne nauki, ktore tam aż do zadumienia rozkwitły. Poſzło zatym, iż między wſzyſtkiemi narodami w ſtarożytności nam znanemi, żadnego nie było tak sławnego, ktorego by Hiſtorya tyle drogich upominkow, i tyle dzieł świetnych naſzey dochowała pamięci, ile nam ich zoſtawiła Grecya.

Po-

(*) *L' Education étoit régardée chez ces peuples* (o Ateńczykach mowi Rollin) *comme faiſant une partie eſſentielle du Gouvernement.*

Podobnąż chwałę ubeſpieczyły sobie Nayiaśnieysze Rzpltey Seymuiące Stany, gdy w Roku 1773. Kommiſsyą Edukacyiną na zaſzczyt całego Narodu uchwaliły, z czego wiele sobie, więcey ieſzcze potomności obiecywać należy. Wſzak tego iſtotnego dobra niezawodne pożytki odkrywa nam doſkonałe na Władysławſkie Szkoły Wyłożenie (*) nowego Jnſtrukcyi Publiczney Układu, ktory za iedyny Cel powſzeche ma Oyczyżny uſzczęślienie z dobrego i iednoſtaynego Młodzi wychowania.

Cała mowy ninieyſzey osnowa do was się ściąga, zacna Prześw: Woiewodztwa Krak: Młodzi! w ktorych Oyczyżna naſza pewną nieſzczęśliwości teraźnieyſzych odzyſkáć ſpodziewa się nadgrodę. Bierżcież na żywszą uwagę to wſzyſtko, co mowić będę w nayważnieyſzym a Waſzym intereſsie, a tak dobremi Naukami od Przeswiętney Kommiſsyi wam podanemi uſposobiaycie się do polepszenia losow naſzych.

Przed okazaniem prawdziwych pożytkow z nowego Nauk przepisu wynikaiących, pozwolcie nadmienić o tym, iż naylepszy ſposob do wydoſkonalenia Młodzi w umieiętnościach ieſt, zaczynáć przez iakowy układ porządny, krotki i iasny. I ieżeli dla kogo, to naybardziey dla młodego człowieka potrzebne są iak

(*) *WYŁOZENIE NAUK* przez *J. W. JMCi X. KOŁŁĄTAIA* Kanonika Kat: Krak: od Prześ: Kommiſſyi Edukacyiney do Akademii Krakowſkiey Delegowanego Wizytatora.

naydokładnieysze nauk rozrządzenia, ktoreby mu podały doſkonały nie tylko między niemi, lecz i między ich częściami związek, dla wyſtawienia sobie czyſtego umieiętności wyobrażenia. Bo gdyby iakowy dziki człowiek (iak ieden Mąż rozsądny uważa) nigdy w życiu Europeyſkich nie widzący budynkow, przypatrywał się częściom od pałacu lub okrętu oddzielonym, i gdyby uważał tamtego słupy, bramy, gzemsy, tego zaś maszty, żagle; zaiſte wyſtawił by sobie ciemne i niedoſtateczne obrazy całości tych to pięknych i pożytecznych budowni. Tenże ſam los nieuchronny pada na tych, ktorzy ucząc się umieiętności częściami po pismach rozpierzchnionemi wzaiemnego nie znaią związku, od ktorego miły kſztałt i doſkonała między niemi zależy proporcya. Takowe osoby nie mogą całey wkrotce posiadać umieiętności, owſzem się na nię zapatruią, iako na niekształtne członki, i rozebrane na części ciało, a mało o niey rozumiane maiąc wyobrażenia noszą w głowie swoiey ciężący zbior pełny zamieſzania i wszelkiego pozbawiony porządku.

Pełen ognia i dowcipu młody człowiek początkowe umieiętności, do ktorych go zwierzchność przykłada: wyſtawia sobie za miłe i porządne, ktore potym dokończywszy Edukacyi biegu znayduie częſto między sobą niezgodne, i w iſtotnych maxymach wzaiemnie przeciwne: i gdy go poźnieysza nauk znaiomość

o wła-

o własney iego przekonywa omyłce, na ten czas widzi się bydź niewolnikiem przesądu, a częstokroć błąd i upor z sobą do grobu zaniesie.

Przezorną się to w naszych czasiech opatrznością stało, gdy Prześ: Kommissya Edukacyina miłością powszechności Narodowey zagrzana, takowe dla młodych przeszkody szcześliwie uprząta, przez ustanowienie iednostaynego Nauk układu, ktory na wzor (*) prawowiernych Akademii uczyniony trzy sobie nayważnieysze zamierza cele, to iest: wszczepienie w Młodź Polską Apostolskiey Religii, (**) wpoienie w nią obyczaiow, i gruntowne rozumu oświecenie. Chce albowiem, aby młody Polak w tym wieku, w ktorym to wszystko, co się do iego serca i umysłu dostaie,

(*) Ustawa Akademii Paryskiey zamierzaiąca trzy cele: *Naukę, Obyczaie, Religią*: wydana od *HENRYKA IV.* chwalebney pamięci Krola, ktorego ieszcze dzisiay cała żałuie Francya; temi zaczyna się słowy: *Cùm omnium Regnorum & populorum felicitas, tum maximè Reipublicæ Christianæ salus à recta Juventutis institutione pendet; quæ quidem rudes adhuc animos ad humanitatem flectit: steriles alioquin & infructuosos RPlcæ munis idoneos & utiles reddit, DEI cultum, in Parentes & Patriam pietatem, erga Magistratus reverentiam & obedientiam promovet.* Przewyższa NAYIASNIEYSZY STANISŁAW AUGUST KROL MĄDRY wzmiankowanego Krola tym większą chwałą, im dotkliwszą troskliwością, ile w Narodzie wolnym; zaniedbaną ożywia Edukacyą, i gorliwszą około dobra wychowania Obywatelskiego pieczołowitością raczy Kommissyą Edukacyiną, Krolewską powagą zaszczycać, i onę ku otrzymaniu zamierzonego celu władzą i powagą swoią utwierdzać. Obacz konstytucye 1774. 76.

(**) *OBWIESZCZENIE* Prześ: Kommissyi względem napisania książek Elementarnych, w ktorym widzieć się daie, rownie iako w Układzie nauk na Szkoły Wdzkie, iż Religia iest naypilniey zalecona, aby iak naygruntowniey była w umysły, i w serca Młodych wszczepiana. Na ten koniec uczą Historyi S. Katechizmu, i kazania bywaią o wszystkich Artykułach Wiary S. Katolickiey.

ie, głębokie w nim zoſtawia slady, w prawdziwey Katolickiey gruntował się Wierze, ktorą dalszych doſkonałości za węgielny, że tak powiem, kładzie kamień. Chce potym, aby tenże młody czyſtey cnocie niewinne poświęcił ſerce, i w dobre wprawiał się obyczaie. Nakoniec usiłuie rozum iego oświecić, i opatrzyć go w wſzełkie wiadomości, do życia i ſpołeczności potrzebne (*) Ten ieſt w troiſtym określony zamierze dla młodego Polaka ſposob, ktorym się powoduiąc wyiść ma na cnotliwego człowieka i oświeconego Obywatela. Aby o tym bezſtronnie sądzić można, należy się nie co zaſtanowić uwagą w ſzczegulności nad tym, co w krotkości okazać przedsiębiorę.

I. Gdy na czele innych umieiętności Przeświętna Kommiſſya kładzie Chrześciańſką Naukę, łatwo daie każdemu poznać, że nayuroczyściey pragnie nauki młodych Ludzi przez Religią poſwięcić, i tak ich długo na iey łonie piaſtować, poki się ze wſzech miar cnotliwemi nie ſtaną Chrześcianinami. Wtey chęci rozporządzono po Klaſſach, aby się Młodzież uczyła wybranych z Hiſtoryi S. ſentencyi dla nieiakiego tąż ſolą niebieſką dalſzych nauk zaprawienia. Na to bowiem pobożne cwiczenie za-

pa-

(*) Tegoż obwieſzczenia Artykuł I. *Młodzież wprawiona w dobre obyczaie i cwiczona w użyt:cznych naukach będzie tym nayſzczegulniey końcem, aby wychodząca z tychże Szkoł, znaydowała ſię zdolną do wſzelkich ſtanow, i do dalſzych nauk tymże ſtanom właſciwych; co ſamo uczyni Młodzież Narodową nayzdatnieyſzą służyć Oyczyźnie.*

patruią się, iako na ſkuteczne lekarſtwo umacniaiące młode ſerca nie tylko przeciw fałſzywym zepſutego wieku maxymom, ale też przeciw truiącey przykładu złego zarazie. Te początkowe prawdy z czytania Piſma S. wyczerpnione ſłużyć będą, iako mądrze wyraził ſławny wieku tego Piſarz (*) do wykierowania rzeczy niezliczonych, ktore w dziełach Autorow swieckich widzieć się daią, napiſane ze złey podniety, tym umyſłem, aby ludzie ſubtelną ſztuką i fałſzywym byli złudzeni powabem, ktory nam wyſtępki okazuie, iakoby miłości godne.

Coż bydz może, powiedzcie mi, dzielnieyſzego w tym razie, iak ta nauka z Nieba obiawiona, ktora za wodza ludzkiey słabości służy, i prowadzi ią ſrzodkiem tego ze swiatłem ciemności pomięſzania. Za oświeceniem tey Boſkiey pochodni łatwo można w piſmach pogańſkich odkryć nie tylko owe drogie prawdy iſkierki, ktore względem Boſtwa i Religii zewſząd ſwietnieią, ale też i one grube błędy, ktorych w nie dziki ow namięſzał zabobon. Coż były bez obiawienia nayoświeceńſze niegdyś narody, iezli nie owa, iak mowi piſmo, ludzi ślepych i nie czułych gromada? Podaie nam Hiſtorya, że Grecy i Rzymianie byli obyczayni, wydoſkonaleni, obfitowali w oſoby biegłe-

---

(*) *La lecture de l' ècriture Sainte ſervira* (dit M Nicole.) *à rectifier une infinité de choses, qui ſe rencontrent dans les ouvrages des auteurs profanes, & qui ont été écites par l' eſprit du démon dans le deſſein de tromper les hommes par un faux agrément, qui nous rend les vices aimables, lorſqu' ils ſont répreſentés avec un tour ingénieux.*

głe, umieiętne: znaydowali się u nich Mowcy, Filozofowie i Politycy, wielu z nich było Prawodawcami i Pomnożycielami sprawiedliwości, atoli gdy sobie na pamięci stawiamy ich w obyczaiach rozwiozłość, w zabawach srogość i okrucieństwo, w Religii lekkomyślność, przeświadczać się muszemy, iż rozum człowieka nie wsparty obiawieniem od błędow wolnym bydź nie może, a częstokroć przyczyną bywa zguby i nieszczęśliwości.

Nie mogę przeto nie wyznać, że mi na dostatecznych zbywa wyrazach, do iak naydokładnieyszego wystawienia dobroci tego Nauk Układu, ktory młodego człowieka z łona Rodzicow odebranego w ręce Religii oddaie, i ten naycelnieyszy szczęścia dalszego punkt w niego wmawia, aby z żywym natężeniem wysokich słuchał lekcyi, ktore mu przepisuie obiawienie, i ażeby wszystkie rozumu swiatła poddaiąc mu, używał ich na pomnożenie chwały Tworcy swego.

Jak pieknie takowa Nauka szerżyć się będzie w sercach Młodzi przy chwalebnych tuteyszey Akademii zwyczaiach, ktora nigdy z oka Apostolskiey nie spuszczaią Religii rozum Uczniow w umieiętności, a serce w cnoty codziennie opatrywała.

II. Tak oświecony przez Obiawienie rozum młodego człowieka przyspasabiać będzie serce iego do tych pożytkow, ktore mu Nauka Moralna względem obyczaiow, i życia towarzyskiego

przed

przed oczy ſtawia. Nic bowiem nie może bydź ſprawiedliwſzego, i dla Młodzi pożytecznieyſzego, iak kiedy Inſtrukcya poświęciwſzy rozum wierze i obiawieniu, przyſtąpi do formowania ſerca, ktorego zaniedbanie pozbawiłoby Młodzież iſtotnego końca, na ktoren wſzyſcy urodzeni ieśteśmy? Nie trzeba tylko roztrząſnąć naturę człowieka, i iego ſkłonności zważyć, a łatwo będzie poznać, iż nie dla siebie ſamego, lecz dla ſpołeczności ieſt ſtworzony. Wſzakże nieodſtępnie zdrowey trzymaiąc się Filozofii, a błahym *Fataliſtow* pogardzaiąc zdaniem utrzymuiącym; iż to wſzyſtko, co się na ſwiecie dzieie, ślepym się dzieie loſem, wſzakże, mowię, Opatrznosć w przedwiecznych ſwych wyrokach naywyżſza iuż go przeznaczyła do ſprawowania iakowey w Oyczyznie powinności. Jeſt bowiem iſtotnym członkiem tego ciała politycznego, ktore ile z niego, w zyſki opatrywać powinien: i tak właśnie, iak w wielkiey grze muzyczney ma się przykładać do utrzymywania ſwey części, ktora by zgodne z innemi wydawała brzmienie. W tey atoli rozmaitości, ktora dzieli i zaprząta ludzi, urzędy i zwierzchne powinności naywięcey każdą zatrudniaią powſzechność, bo od nich ſzczęśliwość towarzyſka zależy. A iako więcey maią powagi i dzielności: tak też aby w pomyślność rządu i publiczną ſzczęśliwość wpływać mogły, zaſtępuiący takowe urżędy, nie mniey mądrością, iako dobremi obyczaiami nad innych celować powinni.

Dobre ſerca przymioty ſzacunek i prawdziwą człowiekowi iednaiące zaletę, czynią go ſprawcą towarzyſkiey ſzczęśliwości. Cnota zaś ſama, od ktorey takowych przymiotow zależy ważność; uſpoſabia ludzi do przyzwoitego publicznych urzędow ſprawowania. Ta to ieſt iedyna, ktora zaprawia smak prawdziwey i ſtateczney chwały. Ta wpaia miłość Oyczyzny, i mocne do wiernego iey ſłużenia pobudki. Ta przekonywa nas, że zawſze powinniśmy dobro powſzechnę nad prywatne przenosić, nic nie uznawać tak potrzebnego, iak powinność, nic nie znaydować tak ſzacownego, iak ſłuſzność, i ſprawiedliwość, nic tak miłego i cieſzącego, iak świadectwo ſumnienia, nic tak wſtydzącego, iak wyſtępek. Cnota nakoniec ieſt ſama, ktora czyniąc bezintereſſownym człowieka, zachowuie go od wſzelkich wolnym przeſądow, wynosi nad wſzyſtkie podchlebſtwa, groźby i nieſzczęscia, nie dopuſzcza uſtąpić nieſprawiedliwości, ;aczby była mocna i ſtraſzna, a w wſzelkich poſtępkach wzwyczaia go do poznania nieſkażytelnego potomności rozſądku, w unikaniu fałſzywego i krotkiego chwały blaſku, ktory z życiem, iak dym nikczemny, gaśnie.

Otoż to ieſt Przezacni Goście! co nowy Nauk przepis uſkutecznia, gdy Moralną po Chrześciańſkiey Nauce umieſzcza, Z tey się Młodzian obiaśni, ktore ſą pierwſze i rozumney Naturze

wro-

wrodzone prawa, i że te wykonywać, ieſt to życie ſwoie urządzać przyzwoicie prawom Boga, prawom nas ſamych, i prawom innych. Co czynić, ieſt to żyć, iak ia tłumaczę, przyzwoicie Naturze, a bez czego ani bydź, ani dobrze i ſzczęśliwie żyć nie można. Dowie się daley, że te prawa nie tylko ſą przyrodzone ale i Boſkie, do zachowania ktorych właſne potrzeby pobudzać go będą, i w nich pozna oczewiſtą wolą Boga, i przygotowane do wykonania oney ſpoſoby. Bo takowym kſztałtem całą Naturę rzeczy Bog utworzył, ażeby się nieodmiennemi utrzymywała, i rządziła prawami. Tey Natury ludzie iſtotną będąc cząſtką prawom iey, podług właſnego przyrodzenia podlegać maią. Jako zaś ſą uczeſtnikami rozumu, tak łatwo też prawa zrozumieią, i one przez zupełne wykonywanie Naywyżſzemu nad całą Naturą Panu chętnie przyznaią. Nauczy się potym, że człowiek bydź muśi albo Panuiący, albo miaſta iakiego obywatel, albo poddany, albo wolny, lub w iakimkolwiek zoſtaiący ſtanie, do ktorego są przywiązane prawa. Zkąd pozna, iż inne są panuiącego, inne poddanego, inne magiſtratu, inne obywatelow, inne rodzicow i goſpodarzow, inne dzieci i domownikow. Procz tego, gdy naydotkliwſzym w umyſłach młodych wyobrażeniem ten punkt ważny piątnować się będzie, iż człowiek należąc do Powſzechności, czuć wewnętrznie powinien, co ieſt w ſpołeczności porządek, co ozdoba, co pożytecznego, co

 ſzko-

ſzkodliwego, co ſprawiedliwego, co uczciwego, i cnotliwego, łatwo im się da poznać, iż ztąd wynikaią prawa owe do wſzyſtkich się w ogolności ſciągaiące, ktorych iſtotą ieſt powſzechna rodu ludzkiego ſzczęśliwość. To ieſt: Prawo Polityczne i Prawo Narodow, ktore ſwiątobliwie zachować ieſt nowym prawem i ſłuſznością dla tych wſzyſtkich, ktorzy nic w ſobie nie uznaią, coby było od człowieczeńſtwa dalekiego. I tę nakoniec prawdę za niewzruſzoną mieć będą, że obywatele państw i miaſt ſzczegulnych, ktorych naywyżſzym ieſt prawem publiczne uſzczęśliwienie; właściwym prawom tak podlegać powinni, iako wſzyſcy ſą podlegli prawom tego powſzechnego Miaſta, ktore cały ziemi okrąg otacza. Takowa nauka naygruntownieyſze Panuiącemu uſzanowanie, Zwierzchności wzgląd, prawom podległość i poſłuſzeńſtwo wkorzeni, cnot obywatelſkich ſzacunek podniesie, proſtość obyczaiow, ſprawiedliwość, ludzkość, ſzczerość, i ku powſzechności przychylność rozkrzewi i ugruntuie.

Wyuczywſzy się młodzi Ludzie tych iſtotnych powinności, iawnie doſtrzegą, iż nie pochodzą one od owego ślepego loſu, lecz od naywyżſzego Prawodawcy, i naymędrſzego Rządzcy, a tym ſamym będąc mu poſłuſzni ochotnie, iako Sprawcy i Dozorcy praw tak dobrych i swiętych, wielbić będą opatrznego Natury Twórcę, i do Jego się obiawienia garnąć.

Ale

Ale na coż ia mam tak obſzernie mowić o tych nieſkażytelnych prawdach? ktore w ſercach waſzych nosicie, Przezacni Goście! owſzem ſpodziewam się po waſzey mądrości tego ſprawiedliwego wnioſku, iż ſkoro Młodzian takową naukę w krew ſwoią zamieni; dopnie umiarkowania, i tey cnoty, bez ktorey, iak mądrze Stoikowie nauczali: żaden w życiu ſzczęśliwym bydź nie może. Takowąć to cnotą ſerce młodego obywatela zaprawione, przyſpoſabiać się będzie do dobrego obywatelſtwa w tym ſamym czaſie, kiedy rozum iego zatrudniać się ma około tych umieiętności, ktore potrzebom do życia ſzczęśliwego ſą nieuchronne.

III. Że rozum owa wrodzona duſzy naſzey moc, ktorą rzeczy poymuiemy, i ogarnione z ſobą rownamy, że mowię, ta czuła i dzielna moc ieſt nam dana od Boga na powſzechny rodzaiu ludzkiego pożytek, tym mniey o tym wątpić mozna, im do obſzernieyſzego zamierża końca, a niżeli ieſt ſzczegulny kożdego zyſk. Bo na cożby nam się zdało tak daleko rozum zapuſzczać, i nim się tak ſzeroko oglądać, na co, nie tylko teraznieysze ogarnywać, lecz i na przyſzłe rzeczy wzglądać, na co, poprzedzone z naſtępnemi znośić, i o powſzechnych rzeczy przyczynach badać, gdybyśmy tego wſzyſtkiego na prywatną tylko mieli używać korzyść? Ztąd Aryſtoteles wielki nauczyciel w ſtarożytności obyczayney nauki powiada: że się człowiek do

po-

powſzechności rodzi, i dla tego pomiędzy tylu rożnych zwierząt rodzaiami, rozumną ieſt udarzony mową, aby ſwe zdania myślne mogł wyrażać, i z innemi się znosić. Wnoſzę przeto, ieżeli o czym ſądzić mogę, iż iako oczy naſze nie dla siebie ſamych, lecz dla oświecania całego ciała ſą od Autora natury ſporządzone: tak rozum ludzki nie dla własney tylko pożyteczności, lecz dla publiczney rodzaiu ludzkiego korzyści ieſt w nas od Boga wlany. Tey nayſzlachetniey ſzey cząſtki w tedy przyzwoicie zażywamy, kiedy nie tylko o ſobie, i o naſzych ieſteśmy troſkliwi, ale też zaradzamy o Oyczyznie i pożytkach całego Towarzyſtwa, z ktorym ieſteśmy iakimsiś wrodzonym ſpoieni związkiem.

Lecz ktoraż to ieſt droga do użycia dobrego rozum wiodąca, aby swe obowiązki pełnił, i z określonych nie wykraczał obrębow? Są odpowiadam, iedyne nauki i zaſzczepienie mądrości.

Trzeba nayprzod rozum doſkonalić, trzeba go naukami pomnażać, trzeba pewnemi prawidłami oświecać. Sposobnością rozumowania zaprawia się, powiększa się doſkonałym rzeczy poznaniem. To ieſt: gdy nam przyrodzenie daie, proſtą i gołą czucia, myślenia i rozumienia zdolność, tym ſamym rozkazuie nam właściwego sobie żywiołu nabyć, i weń się przez uſtawiczną naukę i ćwiczenie opatrzyć.

Miłe

Miłe dla wiadomości naſzey dzieie wſpominaią nam, iż na takowe rozumu ukſztałcenie są uſtanowione rozliczne po Europie Akademie, ktore od Krolow ubogacone, opiekowane i wſpierane wydaią Ludzi w wielkie przymioty opatrzonych, ktorzy narodową powiększaią ſzczęśliwość. Tym końcem i tuteysza Akademia od Kazimierza W. założona, od Stolicy Apoſtolſkiey ſtwierdzona, od Władyſława Jagiełły uposażona, od Naſtępcow tych nieśmiertelney pamięci Monarchow uſwobodzona, a ſzczęsliwym na Tron wſtąpieniem NAYIASNIEYSZEGO STANISŁAWA AUGUSTA łaſkawie nam PANUIĄCEGO KROLA wiek V. wymierzaiąca zawſze wydawała (że ſłow Godnego Rządzcy naszego użyię: (*) *Męże zdatne Kościołowi, zdatne Oyczyźnie, i sobie ſamey zdatne.*

Ta mądrości ſtolica, przytaczam zdanie znaiomego Europie

wſzel-

(*) *W. JMC X. ZOŁĘDZIOWSKI* Kanonik Katedralny, Akademii Krakowſkiey Rektor w mowie ſwoiey, ktorą witał *J. W. JMCI X. KOŁŁATAIA* Kanonika Katedralnego Krakowſkiego, od Przeświętney Kommiſſyi nad Edukacyą Narodową Delegowanego do Akademii Krakowſkiey Wizytatora; ſłow użył naſtępuiących:

„WŁADYSŁAW JAGIEŁŁO, ktorego krew Krolewſka płynie w „żyłach ſzczęśliwie nam PANUIĄCEGO MONARCHY; ſtał ſię dla Aka„demii drugim Oycem. Matkę mamy Akademią Paryſką. Tak dobrych i „zacnych Rodzicow Syny zachowaliśmy dotąd ſwiątobliwie uczącè nas pra„wa, iak ma bydź kſztałcona w naukach Młodź Szlachetna na Męże zda„tne Kościołowi, zdatne Oyczyznie, i nam ſamym zdatne....„

gorliwością Męża (*) *ta imienia Polſkiego od kilku wiekow ozdoba, wſzelkich nauk przybytek, uczonych ludzi płodna Matka, zaſzczyt Duchowieńſtwa,* czułą zawſze ſtrzeżona opieką truiącey nigdy nie przypuściła nowości, i nigdy nie dała się uwieść, ani ſkazić obłudnemi pozorami, i niegodnemi iey czyſtości ozdobami. Zrzodło to nie tylko Krołeſtwa naszego rozległe granice, lecz i ſąsiedzkie Pańſtwa niegdyś ſkrapiaiące mnożnemi osuſzane było ſtrumykami, ktore za czasem zakonne pootwierały ſzkoły. Te mniey o całość umieiętności troſkliwe na owey lubiły przeſtawać cząſtce, ktorą lub domowe uradziły uſtawy, lub przesądna zwierzchności powaga utwierdziła. Zakonności te, naywięcey do ſwych przywiązane korzyści mniey do powſzechnego nauk końca dążyły. Były inne, ktore sobie ztąd naylepszego winſzowały poſtępku, gdy w potwarzaniu niewſtydliwſzemi, w czernieniu ſławy cudzey śmielſzemi, i w niewczeſnym rzeczy Boſkich i ludzkich wichrzeniu ſposobnieyszemi się ſtały. Ztąd wynikły owe wrodzone rożniącym się w ſposobie uczenia ſzkołom zawiſtności, ztąd się wzięły buntownicze w uczoney Rzpltey rozrożnienia, i iednego zgromadzenia przeciw drugiemu podſtępne zasadzki.

Na-

(*) *J. O. XIĄZE JMC KAIETAN SOŁTYK*, Biſkup Krak: Xiąże Siewierſki naſzey Akademii Kanclerz, od S. Stolicy Apoſtolſkiey i od NAIASNIEYSZEGO STANISŁAWA AUGUSTA P. N. M. Delegowany do teyże Akademii Wizytator, Roku 1765. w mowie ſwoiey do zgromadzoney Akademii te wyraził ſłowa:

Æſtimabamus illam ſemper veluti: à multis ſæculis nominis Poloni Decus, ſapientiæ ſedem, ſcientiarum omnium Domicilium, doctiſſimorum hominum fæcundiſſimam Matrem, Cleri Ornamentum. . . . .

Nastąpiła zatym dobrych nauk pogarda, do nich wstręt i owa wysiłona nienawiść, ktora z czasem tego dokazała, iż w wieku naszym już było zbywać zaczęło na *Długoszach*, *Kopernikach*, *Hozyuszach*, *Kromerach*, i podobnych świata uczonego ozdobach.

W takiey przeto ludzi rożności, i w tak rozmaitey zdań, i opinii wielości, iakiż bydź może sposob do zgody i iedności prowadzący, przez ktoryby wszyscy iedno tchnęli, i iedno rozumieli? zaiste: albo żaden, albo ogolny na wszystkich przepis, ktorymby się iednomyślnie rządzili.

Dochodzicie iuż wysokim zdaniem waszym, Przezacni Goście! że mowię o powszechnym na cały Narod Instrukcyi Publiczney Układzie, iako nayzdolnieyszym srzodku do umorzenia owych między uczonemi zatargow z rożnego sposobu uczenia wynikaiących.

Gdyby mi czas szczupłością określony pozwolił mowić o Naukach w tym Układzie przepisanych, z wielkim serca ukontentowaniem mowiłbym o przedziwnym sposobie, pożyteczności i iego dobroci, w ktorym iuż zamierzonych inne Woiewodztwa doznaią skutkow. Wystawiałbym na widok owe wiadomości obyczaiow, praw, i rządu każdemu Obywatelowi nader Potrzebnych. Sławiłbym owe przez Historyą podawanie dzieiow

ludzkich, z ktorych rozsądnie wyciągane maxymy przykładne w młodych sercach miłość do cnoty, a wieczny do wyſtępku wſtręt wzniecać powinny. Zaſtanowiłbym uwagi waſze na umieiętnościach Fizycznych i Matematycznych, ktore nieſkończene na rodzay ludzki zlewaią pożytki. Opisywałbym owe o Ogrodniſtwię i Rolniſtwie wiadomości, ktore z umieiętnością dzieł i darow natury przyrodzony maią związek. Wiadomości uczące człowieka, i znać dary Boże, i na pewne używać ich pożytek, i naypierwſze doſtatkow zrzodła odkrywaiące. Lecz gdy iuż zaſzły publiczne o tym Obwieſzczenia, i rozsądne nad niemi Uwagi, (*) dosyć mi będzie nadmienić, iż te nauki ſkoro ze Wschodu na Południe przenikły, natychmiaſt wielkich wydały Ludzi, ktorzy w Literaturze temu wyrownali wſzyſtkiemu, co tylko gruntownego, co oświeconego, co głębokiego i doſkonałego inne posiadały narody. Te, mowię, nauki w ktorychkolwiek zaiaśniały narodach, natychmiaſt w inne ie przekſztalciły, kiedy w nie wpoiły ſkłonności i obyczaie ſłodſze, policyą lepiey urządzoną, i prawa łagodnieyſze, a za tym wyciągnęły z owey ciemności, w ktorey ſchnęły i ięczały, i zgrubey wydobyły proſtoty, ktora im była wrodzona. Też narody ſtały się widocznym dowodem, iż dowcipy są niemal w rożnych kra-

(*) *UWAGI* o nowym Jnſtrukcyi Publiczney Układzie przez Kommiſſyą Edukacyiną uczynionym.

kraiach iednakie, lecz same umieiętności tak ſzacowną ie naznaczaią cechą, i że podług proporcyi, iako są lub pomnażane, lub zaniedbywane, wsławiaią, lub unikczemniaią narody, i zdaią się o ich decydować losach.

Ale na coż ia mam hiſtoryą narodow roztrząsać? nie trzeba tylko rzucić okiem na dzisieyszy ſtan Europy. Komuż może bydz tayno, że we dwa wieki do tego bogactw, i roſkoszy wyprowadzona ſtopnia, do ktorego przez inne liczne nie mogła się do piąć? Jle razy ia ninieyszą Europy całey poſtać uważam, i wewnętrznego iey ducha i przemyſł taiemnie w myśli rozbieram, tyle razy żywą ieſtem przenikniony dla nauk wdzięcznością, Niegdy bowiem obleżona tylko, dziś mi się panuiąca wyſtawia. Odległe światy, ktore od nas ocean dzielił, złączyła, i niedościgłe morza i obſzerne ziemi okręgi wymierzyła. Nieba nawet i gwiazd, o ktorych Anaxagoras powiedział, ze na to są ſtworzone, aby się nad niemi dziwił, użyła do utrzymywania handlow, do sprowadzenia z oſtatniach kraiow bogactw, i na inne życia wygody. Winna ieſt te wſzyſtkie korzyści częścią Geografii, częścią Zegludze, częścią Geometryi, częścią Fizyce: wſzyſtko zaś owey wyczyſzczoney z prożnych subtelności i ſporow Filozofii, ktorą poſpolicie opiſuią, miłością i przywiązaniem do mądrości. Wzmiankowane bowiem nauki tak ſą z powſzechnym rodu ludz-

kiego ſzczęściem ziednoczone, iż to za niemi nieodſtępnym chodzi krokiem.

Nieśmiertelnym to ieſt uwieńczeniem znakomitego ze wſzech miar Panowania NAYIASNIEYSZEGO STANISŁAWA AUGUSTA, że umieiętności te żywe Kraiowey ſzczęśliwości zrzodła aż do podziwienia rozmnaża. (*) Czas odkryie, że pomyślność rządu z kwitnącemi Naukami w nayściśleyſzym zoſtaią związku. Sława tak wielkiego Dzieła zoſtanie dla KROLA MĄDREGO, NAUK MIŁOSNIKA, I IEDNOSTAYNYCH UMIEIĘTNOSCI WSKRZESICIELA. Byłoć wprawdzie dotkliwe TEGO NAYŁASKAWSZEGO PANA ſerce wſkruś prze-

rażo-

(**) Tego dla Narodu nieporownanego dobra ſłodkie uczynił nadzieie R. 1765. J. O. *XIĄZE JMC BISKUP*, Kanclerz naſz, w wyrażoney mowie ſwoiey: . . . *Quod enim tempus ſaluti & bono Univerſitatis potuit eſſe acceptabilius, quod magis ſalutare, hodiernô? in quo ipſemet* SERENISSIMUS REX NOSTER *rebus Univerſitatis ſuccurrere volens Viſitationem ejus inſtitui diſpoſuit? Quanta boni tui, Alma Academia! quanta fortunæ & felicitatis tuæ inde auguria?* PRINCEPS ISTE SAPIENTISSIMUS *perfectiſſima omnium ſcientiarum cognitione, famoſiſſimos quosq; antiquitatis & modernorum ſæculorum ſapientes longè ſuperans, Litteratorumq;* GRATIOSISSIMUS FAUTOR *&* PATRONUS; *cùm inter primas de Regno ſuo curas & cogitationes, omnium præſtantiſſimam & ſe digniſſimam præprimis ſuſceperit, bonas artes & litteras protegere, amplificationemq; illarum Regiô ſuô exemplô & conatu promovere, quæ protectio, quæ gratiæ ab Illo ſperandæ ſunt primariæ huic Regni Scholæ, huic origini & fonti, ex quo in univerſam gentem noſtram omnis eruditio promanavit? Exultandum certè univerſis, ac potioribûs titulis Tibi Univerſitas! Cùm enim votum illud, quod Divinus Plato de ſua Republica habuit, ut eam aliquando aut Philoſophi regerent, aut Reges ipſi philoſopharentur, noſtris diebûs in Perſona* SERENISSIMI REGIS *noſtri adimpletum ſit, quantos potes tibi polliceri ſucceſſus? ſi ſub talibus Regibus beatas fore totas Reſpublicas prædixit Plato; quanto beatior eſſe debet Reſpublica Litterarum, quæ prima* REGIS SAPIENTIS *mentem occupat?*. . . . .

rażone okropnym ſkutkiem rozdwaianego w obradach umyſłu: atoli gdy rozkwitłe Nauki z ſiebie doyzrzałe wydadzą owoce, dopiero w gruncie ſłodką będzie napełnione pociechą, widząc w przyſzłym czasie tych, ktorzy w kwiecie młodości iednoſtaynemi Naukami oświecaią się; Obywatelami iednomyślnym miłości ku Oyczyźnie tchnącemi duchem.

Dzieli się iuż ten POWSZECHNY OYCZYZNY OYCIEC przyſzłemi troſkliwości ſwoiey owocami z J. O. XIĄŻĘCIEM JMCIĄ BISKUPEM PŁOCKIM, KOADJUTOREM KRAKOWSKIM, a zatym Akademii naſzey KANCLERZEM, w ktorego wielkich światłach ſkłada uſkutecznienie Obywatelſkiego wychowania.

Zaſzczepienie wybornego ziarna w Narodzie rozkrzewia TEN NAUK POMNOŻYCIEL, gdy usilnie przykładać się raczy do doſkonałey Młodzi Polſkiey Edukacyi. Odbierał iuż z uſt Poſelſkich (*) w obliczu TRONU i Seymuiących Rzeczypoſpolitey Stanow ſprawiedliwe podziękowania za Oycowſką pie-

czo-

(*) Wdzięczne oświadczył wyrazy JW. JMc Pan *WALEWSKI* na oſtatni Seym ordynaryiny Poseł, dziſieyſzy Podkomorży Krak: w tych ſłowach: *Winna Tobie ſzczegulniey J. O. MCI XIĄZE BISKUPIE PŁOCKI! konieczną i przyzwoitą wdzięczność za rząd doſkonały pod Twoią Prezydencyą, winna wiekopomną pamięć, że dokładaſz się pilnie do doſkonałey teyże Młodzieży Edukacyi, ale mimo tego, co Ci KROL z Narodem winni, nigdy się wſpaniała chwała w potomnych nawet nie ukryie wiekach, ale ią wiek wiekowi podawać będzie.* . . ,

czołowitość około dobrego Młodzieży (*) Płockiey wychowania. Odbiera teraz rowne wdzięczności zaświadczenie od wybornego Ludzi uczonych grona, kiedy za mądre Jego rady i dzielne ich wykonania w ſprawie Edukacyi ſławi GO PRAWDZIWYM OBYWATELOW DOBROCZYNCĄ. (**)

Odbierać będzie całą wiekopomnością ſławy ſwoiey uwielbie-

(*) JW. JMc Pan *SIERAKOWSKI* Podkomorzy Płocki na tym Seymie będący w charakterze Poſelſkim, nie chcąc obrazić choć nayprzyzwoitſzym dzięk oświadczeniem wrodzoną J.O. XIĄZĘCIA JMCI ſkromność, przeczytał tylko Inſtrukcyą ſwoię w tey oſnowie. *Coż może bydź użytecznieyſzego kraiowi, iak zaſzczepienie w Młodzi doſkonałey i zdrowey Edukacyi, wpoienie w umyſły wſzyſtko na ow czas przyimuiące, obowiązkow Religii, miłości Oyczyzny i dobrego Obywatelſtwa, tudzież przykładney Cnoty. Ktoż nie przyzna? iż tak wydoſkonalona Młodź kraiowa są to twierdze i nieprzełamane mury dobrze rządnych Państw: na tych to pożytkach kraiowych, iak na naygruntownieyſzych podporach wſpiera się rządnych Mocarſtw i Europy potęga. Seym oſtatni, za nayłaſkawſzym ſtaraniem* NAYIASNIEYSZEGO PANA NASZEGO MIŁOSCIWEGO *założył fundament takowych korzyści kra owych w uſtanowieniu Kommiſſyi Edukacyiney, w ktorey umieſzczonych Oſob wybor, i ich uſilne ſtarania, o wprowadzeniu potrzebnych Nauk, i iak naylepsze Młodzieży cwiczenie oznaczaią nam na przyſzłe czaſy naywiękſzą dla Oyczyżny przysługę ku wielbieniu od potomności: Z pomiędzy tegoż Zacnego Grona ſkładaiących Kommiſſyą Edukacyiną J. O. XIĄZE JMC BISKUP PŁOCKI w okolicach do rozrządzenia przyiętych naywidocznieyſze dał iuż dowody, i dawać nie przeſtaie oſobliwſzey troſkliwosci ſwoiey, i ſtarania w pilnym dozorze tak Nauczycielow, iako też uczących ſię, nawet używaiąc wſpaniałości umysłu ſwego, gdy właſnemi dochodami zaſtępować zwykł Expenſa na nauczycielow nieochybne. Dziś przeto Woiewodztwo naſze w ſzczegulności winnym się bydź zna temuż J.O. XIĄZĘCIU BISKUPOWI PŁOCKIEMU za te IEGO, o dobro publiczne usilności, do iak naydokładnieyſzego podziękowania, zapiſuiąc oraz w ſercach obywatelſkich niewygaſłą wdzięczność, ktorą ſobie Potomkowie nasi iedni drugim podawać będą, z nieśmiertelną Jmienia IEGO chwałą. . . . .*

(**) Mowa Jmci X. *PIRAMOWICZA* Sekretarza Przeświętney Kommiſſyi Edukacyiney w dzień rocznicy otwarcia Towarzyſtwa do Kſiąg Elementarnych miana przed NAYIASNIEYSZYM PANEM.

bienie od pierwiaſtkowey Kroleſtwa Szkoły, za te naydowodniey-ſze około ulepszenia iey ſtanu intereſsowanie się, i owę dobroczynną ku niey przychylność, ktorą sobie wrodzoną *ZE KRWI JAGIELLONSKIEY* dziedziczy.

Wraz z wiekiem rosnąć będzie niewygaſła wdzięczności nayżywſzey pamięć w umyſłach Zacney tego pierwſzego Woiewodztwa Młodzieży, ktora za pomocą wprowadzonych pod JEGO PREZYDENCYĄ Nauk ſtawszy się Obywatelami sobie i Oyczyźnie pożytecznemi, naſtępnym wiekom podawać będzie chwałę uſzczęśliwienia ſwego. Jakież ukontentowanie uczuie serce TEGO XIĄŻĘCIA, gdy własnemi oczyma obfite widzieć będzie korzyści młodzi naſzey, w ktorą dzisiay tak pożyteczne Nauki zaſzczepia.

Poświęcaycież, ſzczęśliwa Młodzi! czyſte ſerca na powinne zawdzięczania Oycowſkiey koło was pieczołowitości tym nauk ZASZCZEPICIELOM I OBRONCOM.

Jeżeli w ſobie iaki imienia Polſkiego czuiecie zaſzczyt, ieżeli w was tkwi miłość was ſamych, i Oyczyzny, ktora w dobrey Edukacyi waszey gruntuie nadzieię uleczenia ran sobie zadanych, ieżeli nakoniec łudzi was owa przedziwna umyſłu roſkosz? całemi przywiążcie się siłami do przepisanych wam Nauk, tych to

pobo-

pobożności karmicielek, Państw rządczyn, i sprawczyn szczęścia narodow, do ktorych was PRZESWIĘTNA KOMMISSYA EDUKACYINA pełne miłości powszechney serce maiąca uprzeymie wzywa.

M. [illegible] Tyszkowski